

עיני הפהן

שעת תחולת הטומאה

במאמר זה ננסה לפענח הלכה מסתורית הקובעת, כי טומאת נגעים איננה מקבלת תוקף של טומאה אלא משעה שראה אותם הכוהן ואישר שאכן הם נגעים. כדי לחדד את המוזרות שבדבר נשווה זאת למחלות התוקפות את גוף האדם, ונאמר שכל עוד לא הכריז הרופא שהמטופל חולה – אין הוא חולה באמת. כיצד הכרזה זו תתקבל?

ומניין לנו שטומאת נגעים תלויה בראיית הכוהן?

(ויקרא יג, יד)

”וּבַיּוֹם הַרְאֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי יִטְמָא.”

”הראות בו” – לעיני הכוהן; פירושו של דבר הוא, שאין הנגע מטמא למפרע מיום שהופיע בגוף האדם או בביתו, אלא משעת ראיית הכוהן והכרזתו כנגע טמא (יבואר בהמשך). על פי היסוד הזה, ניתן לשלוט בטומאה ולדחות את תחולתה על האדם או על ביתו, על ידי דחיית ביקורו של הכוהן.

הנה שלוש דוגמאות:

1. ”וּצְוָה הַכֹּהֵן וַפָּנּוּ אֶת הַבַּיִת בְּטָרִם יָבֵא הַכֹּהֵן לְרְאוֹת אֶת הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת, וְאַחַר כֵּן יָבֵא הַכֹּהֵן לְרְאוֹת אֶת הַבַּיִת.”

(ויקרא יד, לו)

כאן התורה בעצמה מציעה דרך להציל את כלי הבית מטומאה, וחלק מהם כגון כלי חרס – גם משבירה, על ידי דחיית ביקורו של הכוהן עד לפינוי הבית.

(ויקרא יג, יד)

2. ”וּבַיּוֹם הַרְאֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי יִטְמָא.”

חז”ל מדייקים מן המילים בפסוק ומרחיבים את השימוש בהלכה זו:

”יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו. מכאן אמרו, חתן שנולד בו נגע, נותנים לו שבעת ימי המשתה, לו ולביתו ולכסותו. וכן ברגל - נותנים לו שבעת ימי הרגל.”
(מועד קטן ז:)

כלומר, אם חתן מגלה בגופו נגע, אין הוא חייב לגשת מיד אל הכוהן, אלא הוא רשאי להמתין עד שיעברו שבעת ימי המשתה. אולם, לא רק חתן, אלא כל אדם המגלה בגופו נגע בתוך שבעת ימי החג, ממתנינים לו עד עבור החג.

3. ”בית אפל, אין פותחין בו חלונות לראות נגעו.”
(משנה נגעים ב, ג)

על פי ההלכה הזאת, מרתף שכל קירותיו מנוגעות, יהיה טהור לעולם, הואיל והוא חשוך בטבעו.

הקושי הוא גדול. האם על ידי כך שאנו מתעלמים מן הנגע, הוא אינו קיים? האם על ידי שנכבה את האורות ולא נראה את כתמי השמן שעל רצפת הבית, נוכל להכריז שאין כל כתם בבית?

מכל הדוגמאות שהובאו לעיל משתמע, שטומאת הנגעים תלויה באופן מוחלט בראיית הכוהן. גם עצם הטומאה, וגם שעת תחולת הטומאה.

בהשוואה לטומאות אחרות, כל טומאה אחרת מלבד טומאת נגעים חלה מרגע שגורם הטומאה מופיע בשטח, וזאת בלי כל קשר לבדיקת המומחה. בשאר הטומאות זה נשמע הגיוני. מאותו רגע שהשרץ מת, הוא יטמא את כל סביבתו. בטומאת נגעים זה נשמע תמוה, לפיכך עלינו להעמיק ביסוד טומאת הנגעים.

■ טומאה יחסית

עצם העובדה שמי שאמור לטפל במנוגע הוא כוהן ולא רופא, מלמדת שהבעיה היא רוחנית ולא חומרית.

תפקיד הרופא הוא לטפל בחולי גופני או נפשי, ותפקיד הכוהן הוא לטפל בפגם רוחני או מוסרי.

הנגע הוא סימן חיצוני לעוון פנימי.

זו הסיבה לאזהרת התורה:

”הַשִּׁמֶר בְּנִגְעֵי הַצָּרְעָת לְשִׁמּוֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת, כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרֵד אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים...”

(דברים כד, ח)

מדוע נוקטת התורה אזהרה חמורה בכל הנוגע לנגע הצרעת, ואוסרת להסיר אותו או לכרות אותו?

התשובה היא, כי הסרת הנגע תפגע בסימן החיצוני אך לא תטפל בשורש הבעיה הרוחנית-מוסרית-פנימית.

למה הדבר דומה? ללקיחת תרופות לשיכוך כאבים ללא טיפול בבעיה הרפואית עצמה.

למרות זאת, אין הנגע מטמא ואין המנוגע נשלח להסגר כל עוד אין מפגש בינו לבין עיני הכוהן.

מה עושה המפגש הזה?

למעשה, כל התחושות הן יחסיות. הנוסע במכונית במהירות של 109 קילומטר לשעה, ומשני צידי הכביש שדרות עצים, יחוש בוודאי במהירות הגבוהה. מצד שני, כשאנו מתרווחים במנוחה על כורסה בחדרנו, איננו חשים בטיסתו של כדור הארץ סביב השמש במהירות פנטסטית של 109,000 קילומטר לשעה (פי 1000 ממהירותה של המכונית). הסיבה נעוצה בעובדה שבחלל אין כל עצמים סביבנו, שיקנו לנו את תחושת המהירות.

נציג דוגמא נוספת.

אם נטבול אצבע יד ימין במים חמים ונשוב ונטבול אותה במים פושרים, התחושה תהיה של מים קרים. כעת נטבול אצבע יד שמאל במים קרים ונשוב ונטבול אותה באותם מים פושרים, כעת תהיה התחושה שהמים חמים.

כעת נעשה ניסוי נוסף.

נטבול שוב את שתי האצבעות יחד בכלי המים הפושרים, הפעם נקבל תחושות סותרות. יד ימין תשדר למוח שהמים קרים ויד שמאל תשדר למוח שהמים חמים.

באותו אופן, פועלת התחושה המוסרית. אין המנוגע מרגיש בפגמו המוסרי, עד שיתייצב מולו הכוהן ויביט בו בעיניו הטהורות.

נתבונן בדמותו של הכוהן על פי הנביא מלאכי:

”כִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׂוּ מִפִּיהוּ, כִּי מִלְאָךְ ה' צְבָאוֹת הוּא.”

(מלאכי ב, ז)

המפגש בין עיניו הטהורות של מלאך ה' לבין האדם המנוגע, מבליט את כיעורו המוסרי של המנוגע בעיני עצמו. ייתכן שתיתנתן לו ארכה של שבוע ימים בהסגר מבודד כדי להרהר במעשיו, להכות על חטא ולחזור בתשובה. זה מסביר, מדוע רק מול עיני הכוהן, הופך הנגע לטמא ולא לפני כן.

■ יהירות וגבהות לב

מה הם העוונות שבִּעֲטָיִם באים נגעים?

הגמרא במסכת ערכין מונה שבעה עוונות:

”אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן:

על שבעה דברים נגעים באים: 1 - לשון הרע. 2 - שפיכות דמים. 3 - שבועת שווא. 4 - גילוי עריות. 5 - גסות הרוח. 6 - גזל. 7 - צרות העין.” (ערכין טז.)

בתוך כל הרשימה הזאת מוזכר עוון אחד שהוא הגורם לכולם. כדי למצוא אותו, נחפש בכל התנ”ך מקור ברור לקשר בין העוון לבין הנגע.

המקור הוא בספר דברי הימים.

עוזיהו מלך יהודה, מתעקש להקטיר קטורת בבית המקדש, על אף מחאותיו של הכוהן הגדול שעמד מולו יחד עם שמונים כוהנים:

”וּכְחֻזְקָתוֹ גָּבַה לְבָבוֹ עַד לְהִשְׁחִית, וַיִּמְעַל בְּה' אֱלֹהָיו וַיָּבֵא אֶל הַיִּכָּל ה' לְהַקְטִיר עַל מִזְבֵּחַ הַקְטָרֶת. וַיָּבֵא אֲחֵרָיו עֲזָרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעַמּוֹ כֹּהֲנִים לֵה' שְׂמוֹנִים בְּנֵי חֵיל... וַיֹּאמְרוּ לוֹ... צֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ כִּי מְעַלְתָּ... וַיִּזְעַף עֲזָרְיָהוּ... וְהִצְרַעַת זִרְחָה בְּמִצְחֹו לְפָנָי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית ה'... וַיִּבְהַלּוּהוּ מִשָּׁם וְגַם הוּא נִדְחַף לְצֵאת כִּי נִגְעוּ ה'. וַיְהִי עֲזָרְיָהוּ הַמֶּלֶךְ מִצְרַע עַד יוֹם מוֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בֵּית הַחֲפְשִׁית...” (דברי הימים-ב כו, טז-כא)

מן המקור הזה אנו למידים, כי יהירות וגבהות הלב, הם הגורם להתחלתי הראשי להופעת הצרעת. אם נבחן את המקורות שהגמרא מביאה כדי לקשר בין שבעת העוונות לבין הצרעת, נמצא שיסוד כולם הוא עוון הגאווה.

נדגים זאת במקור נוסף, המופיע בתורה עצמה.

מרים הנביאה ואהרן הכוהן, מתלחשים ביניהם על משה אחיהם משהו שהתורה לא מבהירה:

"וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשֵׁית אֲשֶׁר לָקַח...
וַיֹּאמְרוּ, הֲרַק אַף בְּמִשְׁחָה דְבַר ה'?! הֲלֹא גַם בָּנוּ דְבַר! וַיִּשְׁמַע ה'". (במדבר יב, א-ב)

לא ברור בדיוק מה פירוש "האִשָּׁה הַכֹּשֵׁית", אבל מתוכן הנזיפה שה' נזף בהם אנו למדים שהעוון הוא לשון הרע:

"...וַיִּמְדוּעַ לֹא יֵרְאוּ אֶתְכֶם לְדַבֵּר בְּעֵבְדֵי בְּמִשְׁחָה?". (שם, פסוק ח)

אולם, הדיבור הרכילותי הזה לא היה מתאפשר אלמלא הרגישו אהרון ומרים שנבואתם אינה פחותה מזו של משה, כפי שהם עצמם התבטאו:

"...הֲרַק אַף בְּמִשְׁחָה דְבַר ה'?! הֲלֹא גַם בָּנוּ דְבַר!..."

התחושה הזאת נובעת מיהירות, כפי שהתורה בעצמה מדגישה מיידית בדרך ההקבלה:

"וְהָאִישׁ מִשְׁחָה עָנּוּ מְאֹד, מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". (שם, פסוק ג)

תגובת ה' מתייחסת גם היא לעצם מחשבתם המוטעית והמתנשאת, שהם נביאים ברמתו של משה:

"וַיִּירַד ה' בְּעַמּוּד עָנָן... וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ נְאֻם דְּבָרִי, אִם יִהְיֶה נְבִיאֵכֶם, ה' בְּמִרְאָה אֱלֹהֵי אֲתוֹדַע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ. לֹא כֵן עֲבָדֵי מִשְׁחָה... פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמִרְאָה וְלֹא בְחִידָת...
וְהַעֲנֵן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהָיָה מִרְיָם מְצַרְעֶת כְּשֹׁלֵג...". (שם, פסוקים ה-י)

כלומר, אמנם הופעת הצרעת נגרמת בעטיו של לשון הרע, אולם סיבתו ההתחלתית היא יהירות וגאווה.

גם במעמד הסנה הראשון שבו נשלח משה לגאול את ישראל ממצרים, כָּלֵל האות השני הופעת צרעת על ידו של משה. הכתוב לא מציין בפירוש שהצרעת היא עונש על הוצאת דיבה על עם ישראל.

משה טען: "...וְהָן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי..." (שמות ד, א). יש בטענה זו קורטוב של התנשאות מעל העם.

גם חז"ל התבטאו ברוח זאת:

"הם, מאמינים בני מאמינים. אתה, אין סופך להאמין!..." (שבת צז).

בהנחה שהגאווה היא שורש נגע הצרעת, העונש יהיה באותה מידה - **השפלה**.

(ויקרא יג, מו)

"...בְּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ."

כלומר, במקום הזה לא יהיה לו בפני מי ועל מי להתגאות. כיעורו של עוון היהירות וההתנשאות אינו מתגלה אלא מול עיניו הטהורות והענוותניות של הכוהן.

מה באמת מייחד את הכוהן?

התיאור המובהק של הכוהן האידיאלי מצוי בספר מלאכי:

"תֹּרֶת אֱמֶת הִיְתָה בְּפִיהוּ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו, בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הֶלֶךְ אֶתִּי וְרַבִּים הִשִּׁיב מִעֵוֹן."

כִּי שִׁפְתָי כִּהֵן יִשְׁמְרוּ דְעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ, כִּי מִלֶּאֱהָ ה' צְבָאוֹת הוּא."

(מלאכי ב, ו-ז)

הביטוי "מִלֶּאֱהָ ה' צְבָאוֹת" אומר הכול. הכוהן יודע כי הוא שליח (מלאך) ה', וכל סגולותיו וכשרונותיו הוענקו לו לצורך מילוי שליחותו. זוהי תחושת ענווה אמיתית.

מן המידה הנאצלת הזאת מושפעות גם תורת האמת שבפיו, גם אהבת השלום שבו וגם יכולתו להשיב רבים מעוון. מן המקום הזה שהוא ענווה ושפלות רוח, מתנשאת ברכת כוהנים המוקפת בעין טובה והמברכת את ישראל בכל לב. מול עיני הכוהן האלה, מתחדד ובולט כיעורו של עוון הנגע. משום כך, מרגע שהכוהן רואה ומכריז - חלה הטומאה.

נוסף ונרחיב בהלכה המעניינת הזו, שהובאה בתחילת המאמר:

(נגעים ב, ג)

"בית אפל, אין פותחין בו הלונות לראות נגעו."

כלומר, כל עוד אין אור - אין טומאת נגע. לכאורה ניתן להמשיך מצב זה ללא הגבלת זמן.

אם נעשה כך, לשם מה שלח ה' את הנגע הזה?

התשובה היא, כדי שהבית הזה יישאר באפלה, וכל עוד הוא חשוך - אין בעיה.

הרעיון הזה שימש את רבי אלעזר בעצתו המופלאה:

(סנהדרין צב.)

"לעולם הוי קבל (אפל) וקיים."

כלומר, מי שנשאר בצל ואינו עולה לגדולה, מאריך ימים. או במילים אחרות, כשאדם עולה לגדולה הוא נחשף להרבה זוגות עיניים המתבוננות בו בדקדקנות. במעמד גבוה זה מתגלים בו הרבה פגמים שאיש לא שם לב אליהם בהיותו עדיין אדם פשוט.

נמחיש זאת בדוגמא הבאה.

שאוּל המלך היה צנוע ונחבא אל הכלים. תכונה מקסימה זו שהייתה בגדר מעלה קודם עלייתו לכס המלוכה, הפכה לרועץ מרגע שהתמנה לכהונה הרמה. חולשתו בעמידתו מול העם התגלתה במלחמת עמלק, כפי שהוא בעצמו הודה:

”...כִּי יִרְאֵתִי אֶת הָעָם וְאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם.” (שמואל-א טו, כד)

על הנקודה הזאת בדיוק, נזף בו קשות שמואל הנביא:

”...הֲלוֹא אִם קִטַּן אֶתָּה בְּעֵינַיִךְ רֹאשׁ שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל אֶתָּה...” (שם, פסוק יז)

רקע סביבתי

בולטות העוון על רקע סביבה טהורה וקדושה, שימשה כטענה בפיה של האישה הצידונית שבביתה התגורר אליהו הנביא:

”וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, חָלָה בֶן הָאִשָּׁה בְּעֵלְת הַבַּיִת, וַיְהִי חָלְיוֹ חֶזֶק מְאֹד עַד אֲשֶׁר לֹא נוֹתְרָה בוֹ נְשָׁמָה. וַתֹּאמֶר אֶל אֱלֹהֵיהֶוּ מַה לִּי וְלָךְ אִישׁ הָאֵלֹהִים, בָּאתְ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת עֲוֹנֵי וּלְהַמְנִית אֶת בְּנִי!” (מלכים-א יז, יז-יח)

כלומר, האישה מתלוננת כי נוכחותו של איש האלוקים בביתה מבליטה עד למאוד את פגם עוונותיה, וזו היא הסיבה למות בנה.

עיקרון זה מבאר משנה סתומה במסכת ראש השנה:

”בראש השנה כל באי עולם עוברים לפני כבני מרון, שנאמר: 'הַיִּצֵּר יַחַד לְבָבָם הַמִּבִּין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם' (תהילים לג, טו).” (ראש השנה טז.)

כלומר, בראש השנה כל בני אנוש נידונים אחד אחד, כבני צאן היוצאים מתוך הדיר. מה שמוזר במשנה הזו, הוא הפסוק המובא כראיה. לכאורה, פירוש הפסוק הוא, שה' – יוצר הכול – רואה את לבם יחד ומבין בבת אחת את כל מעשיהם, כפי שהגמרא עצמה מוסיפה בשם רבי יוחנן:

”וכולם נסקרים בסקירה אחת!”.

זו לכאורה, ראיה הפוכה לקביעה שכל אחד נידון בפני עצמו! התשובה היא, שכל אדם נידון פעמיים. פעם אחת נידון על מעשיו בפני עצמו, ופעם נוספת – על רקע סביבתו. אדם השוכן בין רשעים אינו דומה לשוכן בין צדיקים.

הסקירה האחת, היא בעצם העלאת הרקע הסביבתי של האדם הנידון. זו גישה צודקת, הלוקחת בחשבון את התנאים הסביבתיים שהובילו אל מעשה העוון או המעשה הטוב.

כשאדם חי בחברת צדיקים ואינו לומד ממעשיהם, עווגו נחשב חמור יותר. מאידך, כשהוא חי בחברת רשעים ואינו לומד ממעשיהם, מעשיו הטובים מוערכים כפליים.

■ מחיצת צדיק

הדברים האמורים לעיל שיש לחשוש מפני חבירה לצדיקים, סותרים לכאורה מאמר מפורסם של חז”ל:

”אמר אביי: אף אנו נאמר, תיכף לתלמידי חכמים – ברכה, שנאמר: ‘...נְחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה’ בְּגִלְלָהּ’ (בראשית ל, כז), ואומר: ‘...וַיְבָרְךָ ה’ אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלְלַת יוֹסֵף...’ (בראשית לט, ה).”
(ברכות מב.)

כאשר הקב”ה מברך תלמיד חכם, הוא מברך את מי שמארח אותו ומהנה אותו. כך קרה ללבן הארמי שאירח את יעקב, וכך קרה גם לפוטיפר סריס פרעה שאירח את יוסף.

לכאורה כך קרה גם לאותה אישה צידונית שאירחה את אליהו הנביא:

”כִּי כַה אָמַר ה’ אֶל־לֵהִי יִשְׂרָאֵל כִּד הַקָּמַח לֹא תִכְלֶה וְצִפְחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תִחָסֵר, עַד יוֹם תֵּת ה’ גֶּשֶׁם עַל פְּנֵי הָאָדָמָה.”
(מלכים-א יז, יד)

אם כך מדוע נענשה?

היא נענשה כי באותו אירוע בו היה מעורב אליהו הנביא, היה נס מתמשך ולא ברכה לשעתה. כדי לעמוד ברמתו הגבוהה של נס מתמשך יש צורך בצדקות מיוחדות, שלא הייתה בנמצא אצל האישה הצידונית.

נשוב אל הכוהן.

המפגש האידיאלי בין הכוהן לבין הישראל הוא המפגש בין נותן למקבל. מצד אחד – הכוהן מקבל תרומה, ומצד שני – הוא מעניק ברכה לבעל הבית ומלמד אותו ואת בני ביתו תורה. כאשר זה אינו קורה, מתרחש מפגש אחר קשה. זהו המפגש של המנוגע עם הכוהן:

”אמר הקב”ה: אני אמרתי תן מתנותיך לכוהן, ולא עשית כן. אני מצריכך... אל הכוהן.”

(תזריע רבה, ו)

הסדר הטבעי צריך להיות כפי שנזכר בספר יחזקאל:

”...וְרֵאשִׁית עֲרֹסוֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהַגִּיחַ בְּרֹכָה אֶל בֵּיתִי.”

(יחזקאל מד, ל)

